

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.3K(131).72

Носко М.О.
д.пед. н., професор, ректор національного університету «Чернігівський колежіум» імені Т.Г. Шевченка.
Архипов О.А.
д.пед. н., професор, завідувач кафедри фізичного виховання і спорту, НПУ імені М.П. Драгоманова
Омельчук О.В.
к. пед. н, доцент
кафедри біологічних основ фізичного виховання та спортивних дисциплін, НПУ імені М.П. Драгоманова

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОПАТОГЕННИХ ТА ВНУТРІШНЬОШКІЛЬНИХ ФАКТОРІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ НЕСПРИЯТЛИВИЙ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

В роботі здійснено аналіз та систематизацію факторів, що здійснюють несприятливий вплив на здоров'я учнів. Наведено та досліджено перелік декількох загальнопатогенних факторів, що наносять шкоду здоров'ю всіх громадян, в тому числі і школярів, на які вказують багато дослідників і практиків. Також розглянуто перелік внутрішньошкільних факторів. Перераховано і розглянуто інші аналогічні фактори, що і є полем педагогічної діяльності.

Ключові слова: здоров'я, здоров'я учнів, загальнопатогенні фактори, внутрішньошкільні фактори, збереження здоров'я.

Носко Н.А., Архипов А.А., Омельчук Е.В. Систематизация общепатогенных факторов, оказывающих неблагоприятное воздействие на здоровье учащихся. В работе проведен анализ и систематизацию факторов, оказывающих неблагоприятное влияние на здоровье учащихся. Приведены и исследованы несколько общепатогенных факторов, наносящих вред здоровью всех граждан, в том числе и школьников, на которые указывают многие исследователи и практики. Также рассмотрен перечень внутришкольных факторов. Перечислено и рассмотрены другие аналогичные факторы, что и является полем педагогической деятельности.

Ключевые слова: здоровье, здоровье учеников, общепатогенные факторы, внутришкольные факторы, сохранение здоровья.

Nosko N.A., Arkhipov A.A., Omelchuk E.V. Systematization of general pathogenic factors that have an adverse effect on the health of students. The paper analyzes and systematizes the factors that have an adverse effect on the health of students. A list of several zagalno-pathogenic factors that harm the health of all citizens, including schoolchildren, are given and investigated, which are pointed out by many researchers and practitioners. A list of in-school factors is also considered. Other similar factors are listed and considered, which is the field of pedagogical activity. Everyone's health is determined by the ratio of external and internal influences on his body, on the one hand, and the body's ability to resist unwanted influences, to protect against them, possibly enhancing the effects of health factors, on the other hand. The degree of success of this activity - the elimination of harmful effects (adjustment of the environment) and increase resistance to them (training, increase the adaptive capacity of the body) - determines the direction of efforts to preserve and strengthen the health of the younger generation. When considering the factors that have an adverse effect on health (pathogenic factors), in the aspect of students' health, it is necessary to divide them into 2 large groups: factors directly related to the educational process, educational institution ("in-school") and factors that potentially affect health of schoolchildren (general pathogenic)

Here are some common pathogens that harm the health of all citizens, including schoolchildren, which are pointed out by many researchers and practitioners.

1. Low level of motivation to maintain and strengthen individual health.
2. "Chatting" about health problems.
3. Narrowing the concept of health.
4. Impact of adverse environmental factors.
5. Influence of anthropogenic and technogenic factors unfavorable for health.
6. Lack of a holistic and purposeful system of forming a culture of public health.
7. Imperfection of the legislative and regulatory framework governing the health of the population, including children and adolescents and young people.
8. Unformed health culture of teachers, unsatisfactory level of their health.

Conclusion. Other similar factors are also listed, which is the field of pedagogical activity. According to MK Smirnova [18], these are the areas in which we can and should reverse the tendency to reduce the level of health of the younger generation, to turn the "health-destroying" education system into a "health-preserving" one.

Key words: health, students' health, general pathogenic factors, intraschool factors, health-preserving.

Актуальність. Здоров'я кожної людини визначається співвідношенням зовнішніх і внутрішніх впливів на її організм, з одного боку, і можливостями самого організму протистояти небажаним впливам, захищатися від них, по можливості підсилюючи впливи корисних для здоров'я факторів, з іншого боку. Ступінь успішності цієї діяльності – усунення шкідливих впливів (коректування оточуючого середовища) і підвищення стійкості до них (тренування, підвищення адаптаційних можливостей організму) – визначає напрям зусиль по збереженню і зміцненню здоров'я молодого покоління [13, 19].

Поряд з такими факторами, як генетична обумовленість, несприятливі соціальні, екологічні умови розвитку та інші їм подібні, несприятливі і суттєві впливи на здоров'я школярів здійснює друга група фактів – «внутрішньошкільні», які мають безпосереднє відношення до проблеми здоров'язбережувальних технологій. З негативними впливами саме цих факторів, до яких належать інтенсифікація і нераціональна організація навчального процесу, невідповідність методик навчання віковим можливостям школярів тощо, спеціалісти пов'язують до 40% дитячо-підліткових патологій, які є загрозою для здоров'я учнів.

За твердженням *М.К. Смирнова* [18], «це ті напрямки, працюючи за якими можна і потрібно переламати тенденцію до зниження рівня здоров'я підростаючого покоління, перетворити «здоров'яруйнівну» систему освіти у «здоров'язбережувальну»

Результати досліджень. Розглядаючи фактори, що здійснюють несприятливий вплив на здоров'я (патогенні фактори), в аспекті охорони здоров'я учнів, необхідно поділяти їх на 2 великі групи: фактори, безпосередньо пов'язані з навчальним процесом, навчальним закладом («внутрішньошкільні») і фактори, які потенційно здійснюють вплив на здоров'я школярів (загальнопатогенні).

Наведемо перелік декількох загальнопатогенних факторів, що наносять шкоду здоров'ю всіх громадян, в тому числі і школярів, на які вказують багато дослідників і практиків [18].

1. *Низький рівень мотивації до збереження і зміцнення індивідуального здоров'я.* У теперішній час результати наукових досліджень свідчать про відсутність культури здоров'я дітей та молоді в Україні. Людина не прагне взяти на себе відповідальність за власне здоров'я. Народжуючись здоровим, самого здоров'я людина не відчуває до тих пір, поки не виникнуть серйозні ознаки його порушення. Відчувши хворобу і отримавши полегшення від лікарів (живання медичних препаратів), вона все більше схиляється до переконання про залежність свого здоров'я саме від медицини. Тим більше, що такий підхід звільняє саму людину від необхідності «працювати над собою», жити в постійному режимі обмежень і навантажень. Культурна ж людина, як відмічав І. Брехман, «не повинна допускати хвороби, особливо хронічні, так як у переважаючій більшості випадків вони є наслідком способу життя протягом досить тривалого часу» [6].

Дійсно, історично медицина склалася як наука, що декларувала головною метою збереження і зміцнення здоров'я, продовження життя людей, тоді як лікування хвороб складало її другу частину [8]. За переказами, правителі Древнього Сходу платили своїм лікарям тільки за ті дні, коли вони, правителі, були здорові. Ставлення до здоров'я принципово змінилося вже в рабовласницьких суспільствах залежно від майнового та соціального розшарування людей. При цьому рабовласники, віддаючись надмірностям і комфорту, все менше приділяли уваги своєму здоров'ю і все більше – лікуванню тих порушень, що виникали. Мабуть, слід вважати, що саме ця обставина сприяла тому, що медицина втратила своє профілактичне значення і стала звертати основну увагу на лікування хвороб. В СРСР проголошувався принцип соціально-профілактичної спрямованості медицини, її безкоштовності, доступності, і можна було очікувати, що захворюваність суттєво знизиться, а кількість здорових людей значно збільшиться. Але статистика свідчить про інше. Очевидно, що в рамках старого підходу до цілей і завдань медицини вирішити проблеми корінного перелому стану здоров'я не можливо.

Необхідно визначити нову стратегію збереження здоров'я, засновану на соціальній цінності здоров'я особистості та ідеї відповідального ставлення кожної людини до свого здоров'я перед суспільством і суспільства перед людиною. Оскільки здоров'я людини, за даними ВООЗ, на 70-80% визначається її власним ставленням і можливістю впливати на фактори, що його визначають. Виконавчий комітет ВООЗ відмітив, що «усвідомлення відповідальності суспільства і передусім кожної людини за збереження і підтримання на належному рівні власного здоров'я – ключовий фактор, без якого зусилля служб національної охорони здоров'я з досягнення високих показників здоров'я для всіх будуть залишатися недостатньо ефективними» [19].

2. *«Забалакування» проблеми здоров'я.* Існує такий психологічний феномен: обговорюючи якусь проблему, розглядаючи її з усіх боків, людина знімає частину внутрішньої напруги, що виникла у зв'язку з нею. У результаті біль, стурбованість стають меншими [18].

3. *Звуження поняття здоров'я.* Існує більше 300 визначень поняття здоров'я. Незважаючи на те, що більшість спеціалістів притримуються визначення здоров'я, даного ВООЗ, говорячи про здоров'я, часто мають на увазі його фізичну складову, нехтуючи її соціально-психологічною та духовно-моральною складовими. Дійсно, для характеристики стану здоров'я населення, як правило, використовується класична тріада: смертність у різних вікових групах, рівень і структура загальної захворюваності, а також досягнутий рівень фізичного розвитку. Усюди можна помітити явне звуження поняття здоров'я до фізичного стану. Важко переламати цю тенденцію і керуватися визначенням здоров'я як багатогранного поняття, що включає фізичний, соціально - психологічний та духовно-моральний аспекти.

4. *Вплив несприятливих для здоров'я екологічних факторів.* За даними екологів і медиків, більша частина території нашої країни – зона екологічного неблагополуччя. А це негативно впливає на здоров'я, питну воду, вирощені на цих землях овочі, фрукти, ягоди і патогенність повітряного середовища. М'ясо, молоко, яйця від тварин і птахів, що живуть на цих територіях, також будуть здійснювати несприятливий вплив на здоров'я при вживанні їх у їжу. Звичайно, використовуючи очисні фільтри, вимочуючи овочі у воді, ретельно вибираючи молоко і м'ясо, можна трохи знизити шкоду для здоров'я.

5. *Вплив несприятливих для здоров'я антропогенних і техногенних факторів.* До них належать описаний у спеціальній і популярній літературі широкий спектр патогенних впливів – від впливів електромагнітних полів, в «паутині» яких ми проводимо більшу частину свого життя, приватних поїздок на транспорті (транспортна втома) до соціально-психологічних стресів, яких не можна уникнути при інтенсивних міжособистісних взаємодіях і травмуючого впливу засобів масової інформації, що заповнили ефір рекламою, тенденційними політичними програмами, сценами насилля та вбивств. Саме ці атрибути міського життя визначають походження значної частини неврозів, депресивних станів, психосоматичних захворювань, проявів агресії, зростання вживання алкоголю та наркотиків [2, 7, 12].

6. *Відсутність цілісної і цілеспрямованої системи формування культури здоров'я населення.*

Існує відсутність послідовної і безперервної системи навчання культури здоров'я. На різних етапах вікового розвитку людина отримує інформацію про здоров'я в сім'ї, школі, лікарні, із засобів масової інформації тощо, але інформація ця уривчаста, випадкова, не носить системного характеру, навіть часто з протиріччями і часто подається некомпетентними людьми [2, 3, 12, 19].

Відсутність інтегративності, міжвідомчого підходу до вирішення проблем, пов'язаних із здоров'ям. В існуючих програмах, спрямованих на підвищення рівня здоров'я населення, а саме суб'єктів освітнього процесу, як правило, прописана міжвідомча взаємодія, але на практиці це здійснюється недостатньо.

Низький рівень санітарно-гігієнічної, просвітницької роботи. Існуюча просвітницька робота з питань здоров'я, що проводиться через засоби масової інформації, популярними лекціями, виданням науково-популярної літератури, частіше всього орієнтує населення переважно на лікування, а не на попередження захворювань. При цьому не розкриваються фактори ризику, а головне – шляхи їх подолання, не показуються функціональні можливості організму до протидії несприятливим впливам, до усунення початкових ознак захворювання. Замість цього наголос робиться на медичні і технічні засоби лікування та відновлення здоров'я, наполегливо рекламується діяльність медичних центрів, що не дивно, бо здійснюють цю діяльність за звичай медицини, більш компетентні в питаннях діагностики та лікування захворювань, а не їх профілактики з використанням соціально-психологічних технологій.

Відсутність моди на здоров'я. Засоби масової інформації мало уваги приділяють формуванню гармонійно розвинутої – духовно і фізично – людини. Наприклад, фізичний імідж людини (добрий фізичний розвиток, стрункість тощо) серед інших найважливіших показників назвали 85% респондентів у США і лише 25% чоловіків і менше 40% жінок в нашій країні. В американських старшокласників при ранжуванні 17 життєвих цінностей здоров'я зайняло перше місце, а в українських – дев'яте [2].

Недостатню увагу приділяється питанням формування культури відпочинку. Відсутність такої культури робить людину заручником непродуманого, незапланованого проведення часу, штовхає до прагнення "вбити" час перед телевізором, алкоголізації та інших аддикцій. В результаті наявний вільний час не компенсує наслідків професійної втоми і не забезпечує підготовку людини до наступного трудового дня [17].

7. Недосконалість законодавчої, нормативно-правової бази, що регламентує діяльність з охорони здоров'я населення, зокрема дітей і підлітків та молоді [18]. Законодавча та нормативна база, що регламентує діяльність з охорони здоров'я школярів і студентської молоді, досить різноманітна. У той же час вона не забезпечує належною мірою координацію дій центральних і місцевих органів влади, правоохоронних, лікувально-профілактичних, освітніх установ та закладів держсанепідемнагляду. Декларативність законів не дозволяє також створювати точних підзаконних актів [7, 13]. Невизначеною залишається і категорія відповідальності посадових осіб за здоров'я учнів і студентів.

8. Несформованість культури здоров'я у вчителів, незадовільний рівень їх стану здоров'я. Статистика свідчить про те, що значна частина вчителів не обізнані у питаннях, які стосуються вікових, психолого-фізіологічних особливостей розвитку дитячого і молодого організму; впливу освітніх факторів; засобів підвищення рухової активності; закономірностей застосування здоров'язбережувальних і оздоровчих технологій тощо [1, 4]. Дослідження науковців [18], свідчать, що за рівнем компетентностей у цих питаннях вчителі знаходяться на рівні інших спеціалістів з вищою освітою – інженерів, економістів тощо. Але навіть при наявності знань в цій галузі, учитель не завжди є носієм культури здоров'я. У цьому одна із причин незадовільного стану здоров'я учительства як професійної групи, яка представляє собою одну із найбільш виражених груп ризику [4, 5].

Якщо про здоров'я учнів говорять багато та намагаються займатися його збереженням і зміцненням, то в практиці роботи школи з боку педагогів помітних зрушень у розв'язанні цієї проблеми немає. У цьому провина як самого вчителя, так і всієї державної системи, яка протягом багатьох років фінансує освіту та охорону здоров'я по залишковому принципу, перетворивши вчителя в одну із найнижче оплачуваних професійних груп населення. Але важко очікувати помітних успіхів в турботі про здоров'я учнів без зміни ставлення до здоров'я вчителя.

Поряд з такими факторами, як генетична обумовленість, несприятливі соціальні, екологічні умови розвитку та інші їм подібні, несприятливі і суттєві впливи на здоров'я школярів здійснює друга група фактів – «внутрішньошкільні», які мають безпосереднє відношення до проблеми здоров'язбережувальних технологій. З негативними впливами саме цих факторів, до яких належать інтенсифікація і нераціональна організація навчального процесу, невідповідність методик навчання віковим можливостям школярів тощо, спеціалісти пов'язують до 40% дитячо-підліткових патологій.

Інтенсифікація освітнього процесу проходить різними шляхами. Перший – збільшення кількості навчальних годин (уроків, позаурочних занять, факультативів тощо). Фактично навчальне шкільне навантаження, особливо в ліцеях і гімназіях, в гімназійних класах, у класах з поглибленим вивченням ряду предметів, складає в початковій школі в середньому 6,2-6,7 годин на день, в основній школі – 7,2-8,3 години на день і в середній школі – 8,6-9,2 години на день. Разом з підготовкою домашніх завдань робочий день сучасного школяра становить 9-10 годин у початковій школі, 10-12 в основній і 13-15 – в середній школі. Суттєве збільшення навчального навантаження у подібних навчальних закладах і класах не проходить безслідно: у цих дітей частіше спостерігається більше поширення і вираження нервово-психічних порушень, більша втомленість, яка супроводжується імунними і гормональними дисфункціями, нижчий опір хворобам та іншим порушенням. Серед учнів у цих школах у 1,2-2 рази більше, ніж у масовій школі, дітей із зниженим функціональним резервом, дефіцитом маси тіла, патологіями органів зору, хронічними патологіями. У більшості досліджень відмічається чітка залежність зростання відхилень у стані здоров'я від обсягу та інтенсивності навчального навантаження [7, 10].

Інший варіант інтенсифікації навчального процесу – реальне зменшення кількості навчальних годин при збереженні або збільшенні обсягу навчального матеріалу [18].

Частий наслідок інтенсифікації – виникнення в учнів станів втоми, втомлюваності, перевтоми. Саме перевтома створює передумови до розвитку гострих і хронічних порушень здоров'я, розвитку нервових, психосоматичних та інших

захворювань. Небезпеку для здоров'я цього стану показав Г. Сперанський. Згідно з його дослідженнями, якщо у дитини сформувався синдром втоми, який виражається у зниженні працездатності, підвищеному відволіканні, роздратованості, в'ялості або, навпаки, в руховому і мовленнєвому збудженні, головному болю, втраті апетиту або його різкому зростанню і багатьох інших симптомах, то навіть десятигодинний сон не знижує втоми. Уже тоді був розроблений цілий комплекс заходів боротьби з перевтомою.

Фізіологічна основа втоми – пригнічення діяльності коркових центрів в корі великих півкуль. У подальшому гальмування поширюється на підкоркові центри, пригнічується судинна активність, утруднюється вироблення умовних рефлексів. Із гострого стану втоми, якщо його не компенсувати, може стати хронічною.

Звичайно, втоми не пояснюється якимось одним фактором – вона визначається комбінацією різноманітних причин, серед яких значне місце займають розумові і фізичні перевантаження, які не адекватні можливостям даного організму, статичне положення тіла під час роботи, монотонізація, Фоном розвитку втоми зазвичай є байдужий або пригнічений емоційний стан.

Наведемо приклад переліку внутрішньошкільних факторів, які є загрозою для здоров'я учнів [15, 18].

1. *Гігієнічні фактори*: шум; освітлення; повітряне середовище; розмір приміщення, кубатура; дизайн, колір стін, використані будівельні матеріали, фарба; меблі (розміри, розміщення у приміщенні); засоби візуалізації – комп'ютери, телевізори, проектори; харчування: асортимент, якість їжі, умови харчування; якість питної води; екологічний стан прилеглої до школи території; стан сантехнічного обладнання [19].

2. *Навчально-організаційні фактори*:

- обсяг навчального навантаження, його відповідність віковим та індивідуальним можливостям школяра;
- розклад занять, розподіл навантаження по днях, тижнях, у навчальному році;
- організаційно-педагогічні умови проведення уроку (цілісність, чергування видів навчальної діяльності, проведення фізкультхвилинок, вправ для корекції зору, дихальних вправ тощо) ;
- обсяг фізичного навантаження – по днях, за тиждень, місяць (на уроках фізичної культури, на перервах, у позаурочний час);
- особливості статуту школи і норм шкільного життя;
- медичне та психологічне забезпечення школи;
- участь батьків учнів у житті школи;
- стиль управління адміністрації, характер управлінських відносин;
- психологічний клімат педагогічного колективу;
- інтегрованість школи в оточуючий соціум, вплив адміністрації району та інших організацій на життя школи;
- наявність системи роботи з формування культури здоров'я та ЗСЖ учнів [13];
- позиція і рівень компетентності керівництва з питань збереження та зміцнення здоров'я учнів [1, 4, 11].

3. *Психолого-педагогічні фактори*:

- психологічний клімат у класах, на уроці, наявність емоційних розрядок;
- стиль педагогічного спілкування учителя з учнями, характер проведення опитувань та екзаменів, проблема оцінок;
- ступінь реалізації учителем індивідуального підходу до учнів;
- особливості роботи з педагогічно занедбаними дітьми в класі;
- відповідність методик і технологій навчання, що використовуються, віковим і функціональним можливостям школярів;
- ступінь обмежень у свободі природних, тілесних, емоційних і розумових проявів учнів на уроках;
- особистісні, психологічні особливості вчителя, його характеру, емоційних проявів;
- стан здоров'я вчителя, його спосіб життя і ставлення до свого здоров'я;
- здатність до психоемоційного переключення;
- ступінь педагогічної автономії і можливості інноваційної діяльності вчителя;
- професійна готовність учителя з питань здоров'язбережувальних освітніх технологій [7, 12, 15, 19].

Висновок. Перераховані також інші аналогічні їм фактори, що і є полем педагогічної діяльності. За твердженням М.К. Смирнова [18], "це ті напрямки, працюючи за якими можна і потрібно переламати тенденцію до зниження рівня здоров'я підростаючого покоління, перетворити «здоров'яруйнівну» систему освіти у «здоров'язбережувальну».

Література

1. Андрющенко Т.К. Теоретичні аспекти проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності / Т.К. Андрющенко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. – №1(19). – С. 11–20.
2. Архипов О.А. Біомеханічний аналіз. Навчальний посібник, (видання третє доповнене і перероблене). / О.А. Архипов // Київ : Талком, 2017. 241 с.
3. Башавець Н.А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів: дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Башавець Наталія Андріївна. – Одеса, 2012. – 554 с.
4. Безкоровайна Л.В. До поняття про компетенцію майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Л.В. Безкоровайна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 8. – С. 7–10.
5. Борщов С. До проблеми про формування культури здоров'я та здорового способу життя школярів підлітків / С. Борщов, І. Остополець // Фізичне виховання в школі. – 2010. – №3. – С. 37–39.
6. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье / И.И. Брехман. – Л.: Наука, – 1987. – 125 с.

7. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. [за ред. Єрмакова С. С.]. Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2013. № 10. С. 7–11.
8. Денисенко Н. Ф. Витоки здоров'я дитини : Навчально-методичний посібник / Н. Ф. Денисенко, Л. В. Лиходід, С. Н. Лупінович, А.Ф. Михайліченко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 160 с.
9. Дубогай О.М. Фізкультура як складова здоров'я та успішного навчання дитини / О.М. Дубогай. – К. : Вид. дім "Шкільний світ" : Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
10. Жара Г. І. Компетентність вчителів основ здоров'я: сучасний стан і перспективи розвитку / Г. І. Жара // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : збірник наукових праць. – Вип. 6. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 267 с. – С. 79–85.
11. Носко М.О. Формування здорового способу життя: навчальний посібник / М.О.Носко, С.В.Грищенко, Ю.М. Носко. – К.: "МП Леся", 2013. – 160 с.
12. Носко Н.А. Государственная политика Украины по формированию здорового образа жизни молодежи. *Общественные и гуманитарные науки : тезисы 78-й науч.-техн. конф.* Минск: БГТУ, 2014. С. 51-52. Режим доступа: <https://elib.belstu.by/handle/123456789/16910> :
13. Педагогічні умови впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес / М.О. Носко, О.А. Архипов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 3К (110) 19. Серія 15. Науково - педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: НПУ, 2019. С. 402-406
14. Поташнюк І. В. Теоретичні і методичні засади застосування здоров'язбережувальних технологій навчання учнів з загальноосвітніх навчальних закладах: дис. докт. наук: 13.00.02. К., 2012. 507 с.
15. Свириденко С. Навчаємо бути здоровими : Позакласна робота : 5–9 кл. / С. Свириденко.– К. : Шк. світ, 2007. – 128 с.
16. Сергета И.В. Офтальмо-гигиенические аспекты современного визуального окружения детей, подростков и молодежи [монография] / И.В. Сергета, Л.В. Подригало, Н.В. Малачкова. – Винница: Издательство-типография "Діло", 2009. – 176 с.
17. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н.К. Смирнов. – М.: АПК и ПРО, 2002. - 121с.
18. Omelchuk O.V. (2014) The formation of the personality future teachers of physical culture to create health-savings educational environment secondary specialized schools for the arts // *Розвиток професіонала і професіоналізму: теорія і практика* зб. наук. пр. / за заг. ред. С. П. Архипової Черкаси : ФОРДІС, 2014. pp. 123-126

References

1. Andriushchenko, T. K. (2012). Formuvannya zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema [Formation of healthcare-saving competence as a socio-pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 7, 123-127 [in Ukrainian].
2. Arkhypov O.A. (2017) Biomekhanichnyi analiz (vydannia tretie dopovnene i pereroblene). [Biomechanical analysis] *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Talkom. 241 p. (in Ukrainian).
3. Bashavets N. A. (2012), Teoretyko-metodychni zasady formuvannya kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoi oriantatsii studentiv vyshchyykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv [Theoretical and methodical principles of forming a culture of health preservation as a world-view orientation of students of higher economic educational institutions] : dys. ... doktora. Odesa.
4. Bezkorovaina L.V. (2006) Do poniattia pro kompetentsiiu maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu [To the concept of competence of future specialists in physical education and sports] *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. № 8. pp. 7-10.
5. Borshchov S., Ostopolets I. (2010) On the problem of forming a culture of health and a healthy lifestyle of adolescent schoolchildren / *Physical education at school*. №3. Pp. 37–39.
6. Brekhman, I.I. (1987). Introduction to valueology – the science of health. L. : Science. (in Russian).
7. Harkusha S. V. (2013.) Suchasni tendentsii u stani zdorovia ditei i molodi v umovakh navchannia [Current trends in the health status of children and young people in educational conditions]. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports* : collection of scientific works; Ed. Yermakov S. S. Kharkiv : KhDADM (KhKhPI), Issue 10. 7–11.
8. Horchak S.Y. (1991) K voprosu o defynytsii zdorovoho obraza zhyzny [On the question of the definition of a healthy lifestyle]: Kyshynev: Shtynytsa., 184 s.
9. Denysenko N. F., Lykhodid L. V., Lupinovich S. N etc. (2010). Vytoky zdorovia dytyny : Navchalno-metodychnyi posibnyk. Ternopil : Mandrivets., – 160 p.
10. Dubohai O.M. (2006). Fizkultura yak skladova zdorovia ta uspishnoho navchannia dytyny [Physical education as a component of a child's health and successful learning] Kyiv: Shkilnyi svit: 128 s.
11. Zhara H. I. (2007) Kompetentnist vchyteliv osnov zdorovia: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Competence of teachers of basics of health: current state and prospects of development] *Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University Issue 6.* 267 p. pp. 79-85.
12. Nosko, M. O., Hryshchenko, S., Nosko, Yu. M. (2013). Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia: navchalnyi posibnyk [A healthy lifestyle forming]: a textbook. Kyiv, Ukraine: «MP Lesia».
13. Nosko N.A. State policy of Ukraine on the formation of a healthy lifestyle of young people . *Social sciences and humanities: theses of the 78th scientific and technical. conf.* Minsk: BSTU, 2014. pp. 51-52. Access mode: <https://elib.belstu.by/handle/123456789/16910> :

14. Nosko M.O., Arkhypov O.A. (2019) Pedagogical conditions of health-preserving technologies implementation in the educational process. *Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University Issue 3 K (110)* pp. 402-406
15. Potashniuk, I. V. (2012). Teoretychni i metodychni zasady zastosuvannya zdoroviazberzhuvalnykh tekhnolohii navchannia uchniv z zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of the application of health-saving technologies for teaching students in secondary schools]. Doctor's thesis: 13.00.02. Kyiv, Ukraine.
16. Svyrydenko S. (2007) Navchaimo buty zdorovymy : Pozaklasna robota : 5-9 kl. [We teach to be healthy] Kyiv : Shk. svit., 128 p.
17. Sergeta I.V. PodrigaloL.V., Malachkova N.V. (2009) Oftalmo-hyhyenycheskie aspekty sovremennoho vyzualnoho okruzhennya detei, podrostkov y molodězhy [monograph] [Ophthalmic-hygienic aspects of the modern visual environment of children, adolescents and youth] Vinnytsia: Publishing House "Dilo". 176 p.
18. Smymov, N. K. (2002). Zdorovyeberegayushchiye obrazovatelnyye tekhnologii v sovremennoy shkole [Healthsaving educational technologies in the modern school]. Moscow, Russian Federation: APK y PRO. 121 p.
19. Omelchuk O.V. (2014) The formation of the personality future teachers of physical culture to create health-savings educational environment secondary specialized schools for the arts. *Development of professionalism and professionalism: theory and practice of coll. Science. etc.* Cherkasy: FOP Gordienko EI, pp. 123-126.

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.3K(131).73
УДК 796 (072)

Огнистий А.В.
к.н.ф.в. і спорту, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання
Огниста К.М.
к.н.ф.в. і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання
Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ (ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)

У даній роботі розкривається поняття «soft skills – гнучкі / м'які» навички та їх місце у підготовці майбутніх педагогів засобами фізичного виховання. На основі врахування рекомендацій World Economic Forum в Давосі, результатів трірічного дослідження «Навички для розвитку суспільства. Сила емоційних і соціальних навичок» ОЕСР (2015 р.) та Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» спроектовано навички «softs kills» на предмет «Фізичне виховання» у ЗВО які включають: блок розвитку когнітивних здібностей; блок розвитку діяльнісних здібностей; блок розвитку особистісних здібностей. Означений набір блоків «soft skills» можна визначити як «зону відповідальності» педагогічної науки до якої відноситься фізичне виховання.

Рекомендується використовувати різні поєднання під час формування «soft skills»: робота в спортивному (тренажерному) залі, спортивному майданчику, стадіоні, басейні, e-learning, проекти (практичні, соціальні та ін.).

Ключові слова: фізичне виховання, заклад вищої освіти, студент, soft skills, hard skills

Огнистий А.В., Огнистая Е.Н. Формирование «soft skills» в будущих учителей в процессе физического воспитания. В данной работе раскрывается понятие «soft skills - гибкие / мягкие» навыки и их место в подготовке будущих педагогов средствами физического воспитания. На основе учета рекомендаций World Economic Forum в Давосе, результатов трехлетнего исследования «Навыки для развития общества. Сила эмоциональных и социальных навыков» ОЭСР (2015) и Профессионального стандарта профессий «Учитель начальных классов заведения общего среднего образования», «Учитель заведения общего среднего образования», «Учитель начального образования» спроектировано навыки «soft skills» на предмет «физическое воспитание» в учреждение высшего образования: блок развития когнитивных способностей; блок развития деятельностиных способностей; блок развития личностных способностей. Указанный набор блоков «soft skills» можно определить, как «зону ответственности» педагогической науки к которой относится физическое воспитание.

Рекомендуется использовать различные сочетания при формировании «soft skills»: работа в спортивном (тренажерном) зале, спортивной площадке, стадионе, бассейне, e-learning, проекты (практические, социальные и др.).

Ключевые слова: физическое воспитание, учреждение высшего образования, студент, soft skills, hard skills

Ohnytyi A., Ohnysta K. Formation of «soft skills» for future teachers in the process of physical education. This article reveals the concept of soft skills and their place in the training of future teachers through physical education. Based on the recommendations of the World Economic Forum in Davos, the results of a three-year study Skills for society. The Power of Emotional and Social Skills of the OECD (2015) and the Professional Standard for the Professions Primary Secondary School Teacher, «General Secondary School Teacher, Primary Education Teacher designed softs kills skills for the subject Physical education in Institutions of higher education: block of development of cognitive abilities: ability to think panoramically and critically; formation of project thinking (designing the results of classes, the effect of the use of physical culture and health techniques); development of the ability to make decisions in situations of lack of time (sports and moving games); development of skills to